

บทคัดย่อ

ส่วนที่ ๑

ชื่อโครงการ	จิตรกรรมฝาผนังล้านนาพุทธศตวรรษที่ ๒๕ : ศิลปะสะท้อนสังคมและการเมือง
ชื่อผู้วิจัย	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มลฤดี สายสิงห์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ
แหล่งอุดหนุนทุนวิจัย	เงินงบประมาณแผ่นดิน ประจำปี ๒๕๕๕ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีที่เสร็จ	๒๕๕๗
ประเภทการวิจัย	การวิจัยพื้นฐาน / การวิจัยประยุกต์ / การพัฒนาทดลอง
สาขาวิชา	ประวัติศาสตร์ศิลปะ
ส่วนที่ ๒	บทคัดย่อ

จิตรกรรมฝาผนังล้านนาพุทธศตวรรษที่ ๒๕ สะท้อนวัฒนธรรมการเล่าเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พุทธประวัติ ทศชาติชาดก เช่นเดียวกับที่นิยมทั่วไปในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากนี้ สกulptช่างล้านนายังนิยมเขียนเรื่องชาดกนอกนิบาต หรือปัญญาชาดก อันเป็นวรรณกรรมทางพุทธศาสนาที่สร้างขึ้นในอาณาจักรล้านนา สถานการณ์ทางการเมืองส่งผลให้อาณาจักรล้านนาและอาณาจักรสยามมีความใกล้ชิดกันมาตั้งแต่ปลายสมัยกรุงธนบุรีความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรทั้งสองดำเนินไปด้วยดีต่อเนื่องมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ ตลอดระยะเวลาดังกล่าวอาณาจักรล้านนาดำรงฐานะเมืองประเทศราช โดยที่อาณาจักรสยามไม่ได้เข้าไปก้าวกายเรื่องราวภายในของอาณาจักรล้านนาแต่อย่างใด หลักฐานจิตรกรรมฝาผนังล้านนาพุทธศตวรรษที่ ๒๕ นับเป็นหลักฐานยุคสุดท้ายที่สะท้อนฝีมือช่างชาวล้านนาอย่างแท้จริง ทั้งยังมีความหลากหลายเฉพาะตัวแตกต่างกันไป จิตรกรรมฝาผนังในวิหารวัดป่าแดด อำเภอแม่แจ่ม หรือในวิหารวัดบวกรอกหลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเขียนโดยช่างชาวไทยใหญ่ ย่อมมีรายละเอียดที่สะท้อนอิทธิพลวัฒนธรรมชาวไทยใหญ่ ส่วนจิตรกรรมฝาผนังในวิหารวัดภูมินทร์ อำเภอเมือง หรือในวิหารวัดหนองบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดน่าน ย่อมสะท้อนตัวตนของช่างชาวไทยลื้อได้ชัดเจน

สิ่งสำคัญที่ส่งผลให้จิตรกรรมฝาผนังล้านนามีลักษณะโดดเด่นแตกต่างไปจากจิตรกรรมฝาผนังทางภาคกลาง น่าจะมีสาเหตุจากการที่เจ้านายผู้ครองเมืองทั้งหลาย ต่างก็มีช่างในสังกัดของตน และมีหลักฐานในบันทึกชาวต่างชาติว่าเจ้านายมักหวงแหนช่างฝีมือของตน หรือมิเช่นนั้นก็เป็นไพร่ชาวบ้านผู้มักจะปกปิดความสามารถของตนเพื่อไม่ต้องถูกเรียกไปทำงานให้เจ้านาย ซึ่งอาจจะแตกต่างจากการระดมทีมช่างพระไปช่วยเขียนตามวัดต่างๆ ดังที่เกิดขึ้นในสกุลช่างรัตนโกสินทร์ ด้วยเหตุนี้ จิตรกรรมฝาผนังล้านนามีลักษณะเฉพาะตัวต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ช่างเขียนล้านนามีอิสระในการสร้างสรรค์ผลงาน จิตรกรรมฝาผนังจึงเป็นหลักฐานสะท้อนสภาพสังคมวัฒนธรรมพื้นเมืองได้อย่างซื่อสัตย์มีการเขียนภาพบรรยากาศทั่วไปในสังคมที่ได้รับผลกระทบทางการเมืองของล้านนาในระบอบที่มีการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ ๕ ในมุมมองของชาวบ้าน ภาพบุรุษและสตรีชาวสยามสะท้อนความสัมพันธ์เกี่ยวโยงทางสังคม การเมืองการปกครองของล้านนาในฐานะเมืองประเทศราชของรัฐบาลสยามที่ยังดำรงอยู่ครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ภาพทหารกรุงเทพฯ เคียงคู่กับทหารฝรั่งเศส สะท้อนเหตุการณ์ทางการเมืองกับชาติตะวันตกในยุคแห่งการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก ความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิตชาวบ้านที่ช่างเลือกมาเขียนในงานจิตรกรรมฝาผนังจัดเป็นภาพบันทึกสภาพสังคมร่วมสมัย ให้รายละเอียดในแง่มุมที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อศึกษาประกอบกับข้อมูลจากบันทึกชาวตะวันตกที่เดินทางเข้ามาทำงานในประเทศไทยหรือในแผ่นดินล้านนา ข้อมูลเหล่านี้กลายเป็นคำอธิบายที่ดีและให้ความกระจ่างต่อผู้ชมภาพจิตรกรรมฝาผนังล้านนาที่เขียนขึ้นในสมัยนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ ๒๕ และเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของล้านนาที่ส่งผลกระทบต่อภาพรวมโครงสร้างทางสังคมและส่งผลกระทบต่องานจิตรกรรมฝาผนังในท้องถิ่น

การปฏิรูปการปกครองและการปรับปรุงโครงสร้างทางสังคมโดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันมีปัจจัยจากยุทธการทางการเมืองของชาวตะวันตก การล่าอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศสเป็นภาวะคุกคามสำคัญ นอกจากนี้ ชาวตะวันตกยังไม่ยอมรับสถานภาพความเป็นประเทศราชของอาณาจักรล้านนา เนื่องจากมีความหมายไม่ชัดเจนด้านการปกครอง ประกอบกับการเกิดปัญหาหลายครั้งหลายหนระหว่างคนในบังคับอังกฤษและคนในพื้นที่ซึ่งไม่มีใครสามารถแก้ไขได้ สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าอาณาจักรล้านนากำลังตกอยู่ในสถานภาพอันตราย จึงเป็นเหตุให้รัฐบาลกรุงเทพฯ เล็งเห็นความจำเป็นเร่งด่วนในการปรับปรุงโครงสร้างการปกครองให้เป็นรูปแบบเดียวกับ

ชาวตะวันตก ภายหลังจากปฏิรูปการปกครองหลายครั้งในล้านนาให้อยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของ
กรุงเทพฯ และการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาทางด้านสังคม เกิดปฏิกิริยาต่อต้านทั้งจากชนชั้นระดับ
เจ้านายและประชาชนชาวล้านนา ในด้านการสร้างงานศิลปะท้องถิ่นล้านนา เมื่อสถานภาพของเจ้านาย
ล้านนาผู้ครองเมืองต่างๆ ถูกลดบทบาทลงและมีความมั่งคั่งน้อยลง ย่อมไม่อาจอุปถัมภ์วัดวาอารามตั้งแต่
ก่อน การยกเลิกระบอบไพร่ทาสย่อมหมายถึงการสิ้นสุดอำนาจการควบคุมช่างที่มีความเชี่ยวชาญ
จิตรกรรมฝาผนังล้านนาพุทธศตวรรษที่ ๒๕ จึงจัดเป็นหลักฐานชิ้นสุดท้ายที่เป็นรูปแบบของช่างล้านนา
แท้จริง ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการปกครองอย่างเต็มรูปแบบในครั้งหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๕
การสร้างงานศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนาอยู่ภายใต้การควบคุมของหน่วยงานราชการกรุงเทพฯ มี
การกำหนดใช้รูปแบบศิลปกรรมรัตนโกสินทร์เหมือนกันทั่วราชอาณาจักร จึงถือเป็นยุคสิ้นสุดรูปแบบ
ศิลปกรรมท้องถิ่นล้านนา

คำสำคัญ : จิตรกรรมฝาผนังล้านนา, สังคมและการเมืองล้านนาในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

Research Title   The society and politics as reflected in Lanna mural paintings from the late 19th to the Mid 20th centuries A.D.

Researcher   Asst. Prof. Monruedee SAISINGHA (Ph.D.) (Project Leader)
Archaeology Faculty, Silpakorn University

Research Grants   Fiscal Budget of Year 2012
Research and Development Institute, Silpakorn University

Year of completion   2014

Type of research   basic research / applied research / experimental development

Subjects (based NRCT) Art History

Abstract

Lanna mural paintings from the Late 19th to the Mid 20th centuries A.D. narrate the story of Buddhism. They tell the story of the Buddha's Life, the Last Ten Boddhisattava Existences, as they are popularly told in Southeast Asia. The Lanna school also features many local versions of the lives of the Boddhisattava. These are known as Panyasa Jataka, Buddhist of literatures composed in the period of Lanna Kingdom.

From the Thonburi period onwards, political ties developed between Lanna and Bangkok. This relationship continued until the reign of King Rama IV. During this time, Lanna remained as a state with ties to Bangkok, but the Siamese King did not interfere politically. The mural paintings studied here are considered as the last artisanal works of the Lanna school, with their originality and diversity. The paintings in Vihan Wat Pa Dad, in the Mae Jam district or in Vihan Wat Buak Krok Luang, in the Muang district in Chiangmai, which are works by the Tai Yai, represent Tai Yai culture, as well as works in Vihan Wat Phumin, in the Muang district or in Vihan Wat Nong Bua, in the Nong Bua district in Nan, which reflect the original character of the Tai Lue.

There are various reasons why the Lanna murals are so unique and different from those of the central Thailand school. Every head of state in the Lanna Kingdom had their own artist group. Foreigners, who were there at the time, recalled how these heads were proud of their creative endeavors. However the artists, who were mostly common people, usually kept their talents secret for fear of being forced to work for their head. This is very different to what was happening in the Bangkok school. The monk-artists in the Bangkok school were always called to create work related to the monastery, while lanna artists were at liberty to create works as they pleased. They simply represented what they saw around them. We see from their paintings the society of the time and the daily life of its people. Artists feature Lanna and Siamese people in their paintings and the interactions between them. We also see Siamese and French soldiers in the paintings. These scenes show the political ambiance during the colonial period. Daily life represented in these paintings is one of the best records we have of society at the time. These become even more interesting when compared to the diaries of foreigners settled there. It is remarkable how much information they give us about Lanna society and its various reforms.

The west's attempt to colonize the Southeast Asian region led King Rama V to create many political and social reforms. However, Lanna was a sovereign state in Siam, and the Siamese capital did not interfere with it. This resulted in a very ambiguous situation for the west. There were many problems between the local people and those under control of the west, and nobody could resolve them. This was a very dangerous situation for Lanna and Siam. Therefore political and social reforms were necessary, and these provoked discontent among the nobles and the common people. This had a direct impact on local artistic and creative work, as nobles who encountered financial difficulties could no longer support work in the temples. Moreover, the abolition of slavery resulted in the end of power over the proletariat, who had always worked for the heads of the Lanna states. From that point on, new foundations

or restorations were under the control of Bangkok officials, who imposed the usage of the Rattanakosin style throughout the country.

Key words : Lanna Mural Paintings from Late 19th to the Mid 20th centuries A.D.